

Gegevens opvraging

Ordernummer:	O2024-0490603	Datum opzoeking:	29/05/2024
Referentienummer:	Moerenstraat 41-1	Zoekdata:	73083C0147/00R002
Perceel:	73083C0147/00R002		

Resultaat opvraging perceel gelegen in Tongeren afdeling TONGEREN 1 AFD, sectie C met perceelnummer 0147/00R002 [73083C0147/00R002]

Informatievraag: beschermd onroerend erfgoed

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Geen beschermd onroerend erfgoed

Legende

- Cultuurhistorische landschappen
- Archeologische sites
- Stads- en dorpsgezichten
- Monumenten
- Overgangszones

Informatievraag: vastgestelde inventaris onroerend erfgoed

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Historische stadskern van Tongeren: (detail zie bijlage)

Legende

- Landschapsatlas
- Historische tuinen en parken
- Houtige beplantingen
- Archeologische zones
- Bouwkundig erfgoed - gehelen
- Bouwkundig erfgoed - relictten

Informatievraag: wetenschappelijke inventaris onroerend erfgoed

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Historische stadskern van Tongeren: Archeologisch (detail zie bijlage)

Legende

Historische tuinen en parken	Houtige beplantingen
Archeologische zones	Landschapatlas
Bouwkundig erfgoed - gehelen	Orgels
Bouwkundig erfgoed - relict	

Informatievraag: Unesco werelderfgoed

Indicatieve kaartweergave

Resultaat

- Basiliek Onze-Lieve-Vrouw met stadstoren: buffer: (detail zie bijlage)

Legende

Bufferzones
Kernzones

Welke informatie kan u terugvinden in dit uittreksel?

Beschermd onroerend erfgoed

Onroerend erfgoed wordt beschermd omdat het van grote waarde is voor de gemeenschap. Het moet minimaal in de staat blijven waarin het zich bevond op het moment van de bescherming.

Het onroerend erfgoeddecreet voorziet vier mogelijke beschermingsstatuten;

1. een beschermd monument
2. een beschermd cultuurhistorisch landschap
3. een beschermd stads- of dorpsgezicht
4. een beschermde archeologische site

Geïnteriseerd onroerend erfgoed

Het agentschap Onroerend Erfgoed heeft de expliciete opdracht om al het waardevolle onroerend erfgoed in Vlaanderen te inventariseren. Door de jaren heen zijn er meerdere wetenschappelijke inventarissen opgemaakt over bouwkundig, landschappelijk en archeologisch erfgoed. Daarnaast zijn er ook enkele thematische inventarissen gerealiseerd: over historische tuinen en parken, houtige beplantingen met erfgoedwaarde en orgels.

Geïnteriseerd onroerend erfgoed is opgenomen in een wetenschappelijke inventaris. Zo'n opname heeft geen rechtsgevolgen. Het goed wordt enkel beschreven en gedocumenteerd.

Vastgesteld onroerend erfgoed

De vaststelling van een inventaris is één van de instrumenten die de Vlaamse overheid kan inzetten om onroerend erfgoed te behouden. Hiermee bevestigt de bevoegde minister dat alle erfgoeditems op een vastgestelde lijst erfgoedwaarde bezitten en nog altijd bewaard zijn. Bij een vastgesteld item moet de overheid, eigenaar of beheerder rekening houden met bepaalde rechtsgevolgen, die verschillen naargelang de inventaris.

Het onroerenderfgoeddecreet voorziet in de vaststelling van minstens vijf inventarissen:

- De inventaris van het bouwkundig erfgoed
- De landschapsatlas
- De inventaris van de archeologische zones
- De inventaris van houtige beplantingen met erfgoedwaarde
- De inventaris van historische tuinen en parken

Unesco werelderfgoed

De Werelderfgoedconventie van 1972 betracht cultureel en natuurlijk erfgoed dat van unieke en universele waarde is voor de mensheid, te bewaren en te ontsluiten voor toekomstige generaties. Meer dan 190 lidstaten hebben deze Conventie ondertekend. België is sinds 1996 ook partij bij het Werelderfgoedverdrag. Zowel cultureel als natuurlijk erfgoed, als erfgoed dat daarvan een gecombineerde vorm is, kan voor de Werelderfgoedlijst worden voorgedragen. Vlaanderen telt momenteel vijf beschermingen op de Werelderfgoedlijst: een serie van 13 begijnhoven en van 26 belforten, het atelier Plantin-Moretus, de woning Giuette en de volledige Brugse binnenstad.

Informatieverplichting

Iedereen die **een beschermd onroerend erfgoed** verkoopt of verhuurt voor meer dan negen jaar dient in de publiciteit én in de onderhandse en authentieke akte vermelden dat het om een beschermd goed gaat, en wat de precieze rechtsgevolgen daarvan zijn.

Iedereen die **een geïnteriseerd onroerend goed** verkoopt of verhuurt voor meer dan negen jaar, moet dit niet in de publiciteit vermelden, maar wel in de onderhandse en authentieke akte, alsook de precieze rechtsgevolgen die aan de opname verbonden zijn door een verwijzing naar hoofdstuk 4 van het Onroerenderfgoeddecreet op te nemen.

Archeologie

Op percelen die in een voorlopig of definitief beschermde archeologische site gelegen zijn of die in een archeologische zone gelegen zijn die opgenomen is in de vastgestelde inventaris van archeologische zones dient de archeologieregelgeving te worden nageleefd. Zorg dat je het correcte traject volgt bij vergunningsaanvragen.

Wetgeving

Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 (Belgisch Staatsblad 17 oktober 2013 en 15 april 2014). Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.

Meer info

www.onroerenderfgoed.be

Bron vastgoedinfo

Deze opvraging bevat overheidsinformatie verkregen van het Agentschap Onroerend Erfgoed, Koning Albert-II-Laan 19, bus 5, 1210 Brussel en Informatie Vlaanderen, Havenlaan 88, 1000 Brussel wat betreft het Grootchalig Referentie Bestand Vlaanderen (GRB).

Bijlage

Informatieaanvraag Onroerend erfgoed

(Referentienummer: Moerenstraat 41-1)

Resultaat opvraging perceel gelegen in Tongeren afdeling TONGEREN 1 AFD, sectie C met perceelnummer 0147/00R002 [73083C0147/00R002]

Vastgestelde inventaris

Vastgestelde archeologische zone: Historische stadskern van Tongeren

Vastgestelde archeologische zone

Beknopte karakterisering

Typologies [steden](#), [stadsomwallingen](#)

Datering [Romeinse tijd](#), [middeleeuwen](#), [nieuwe tijd](#)

Beschrijving

De historische stadskern is een immense en complexe archeologische zone die het resultaat is van een eeuwenlange intense bewoning binnen de stedelijke grenzen, meestal een omwalling. De stadsplattegrond kent een cumulatief karakter en verschillende fasen, met een oude nederzettingkern die soms teruggaat op een vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid. Voor de afbakening is in eerste instantie gekeken naar het 19de-eeuwse gereduceerde kadaster omdat dit de eerste nauwkeurige kadasterkaart is die nog een tijdsbeeld geeft van voor de industrialisering.

Is de aanduiding van

- **Tongeren (Tongeren)** De Romeinse en historische stadskern van Tongeren, binnen de 2de-eeuwse stadsomwalling.

Meer info

- <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11924>

Beschermingbesluiten

- [Historische stadskern Tongeren - https://id.erfgoed.net/besluiten/5920](https://id.erfgoed.net/besluiten/5920)
Vaststellingsbesluiten

Historische stadskern van Tongeren

Beknopte karakterisering

Typologies steden, stadsomwallingen

Datering Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd

Beschrijving

Algemene Beschrijving

Tongeren is gelegen op een smalle waterscheidingskam die het Scheldebekken en het Maasbekken scheidt en die in het zuiden van de stad afhelt naar de vallei van de Jeker en in noordoosten een steil hoogteverschil overbruggt naar de vallei van de Fonteinbeek en de Molenbeek. De uitstekende ligging in vruchtbaar gebied maakt van Tongeren sinds oudsher een belangrijke aantrekkingspool.

De weg Bavai-Keulen, die de oudste hoofdas van de Romeinse stad is en waarvan het tracé mogelijk al in de voor-Romeinse periode bestond, volgt de enge heuvelrug in oost-west richting en de noordelijke rand van het Jekerdal. Ten noorden van deze weg, ontwikkelde zich op het breedste deel van het plateau het centrum van de stad.

Bodemkundig gezien ligt de stad te midden van complexen van zeer vruchtbare leemgronden met goede drainering naar een aantal beken dat op de waterscheidingskam ontspringt. Doorheen de geschiedenis hebben er verschillende leem- en zandontginningen op het territorium van de stad plaats gegrepen. In het zuiden van de stad is door de Jeker een dik pakket alluviaal materiaal afgezet (Vanderhoeven 2001, 161).

Op het gewestplan is de historische stadskern van Tongeren hoofdzakelijk aangeduid als woongebied en woongebied met cultureel-historische en/of esthetische waarde, maar ook gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut en parkgebied zijn aanwezig.

Archeologische nota

Tongeren is van oorsprong een Romeinse stad waarvan de naam afkomstig is van *Atuatuca Tungrorum*. Het was de hoofdstad van de *civitas* van de Tungri, die deel uitmaakte van de Romeinse provincie *Germania Inferior*.

Algemeen wordt aanvaard dat er geen inheemse nederzetting aan de basis van de oorsprong van Tongeren ligt. W. Vanvinckenroye situeert de aanleg van de stad ca. 15 v. Chr. en meent dat het om een militaire stichting gaat. De militairen zouden na verloop van tijd hun standplaats Tongeren hebben opgegeven en de burgerlijke bewoning zou zich verder ontwikkeld hebben (Vanvinckenroye 1985, 21-31).

A. Vanderhoeven echter, meent dat de stad aangelegd is omstreeks 10 v. Chr. door militairen op initiatief van de burgerlijke overheid. Zij zouden verantwoordelijk zijn voor de aanleg van het regelmatige stratenpatroon (dambord) dat later onder Claudius (41-54 na Chr.) van een bekiezeling werd voorzien. De aanwezigheid van militairen zou in dit geval maar enkele jaren geduurd hebben. De eerste permanente bewoners behoorden in deze visie tot de inheemse bevolking en minstens een deel van hen waren leden van de hogere klasse (Vanderhoeven 2001, 174; Vanderhoeven 1996, 220-222).

In 69-70 na Chr. werden verschillende nederzettingen in Gallië geplunderd en platgebrand tijdens de revolutie van de Bataven tegen het Romeinse gezag. Ook Tongeren bleef niet gespaard: enorme brand- en puinlagen tonen aan dat de nederzetting verwoest werd.

In de daarna volgende periode (69 na Chr. tot einde 3de eeuw) volgde een spoedige heropbloei, die vooral tot uiting kwam door de uitbreiding van de oude stadskern, de aanleg van nieuwe toegangswegen en de bouw van een waterleiding en een monumentaal tempelcomplex. Tegen het einde van de 1ste eeuw moet er al een betrekkelijk dichte agglomeratie bestaan hebben. In de loop van de 2de helft van de 2de eeuw krijgt Tongeren een stadsomwalling (ca. 4500 meter lang) en daarmee het uitzicht van een echte stedelijke agglomeratie. De dan ommuurde stad had een oppervlakte van ca. 139 ha. Mogelijk was de brand die rond 175 na Chr. woedde, en gerelateerd wordt aan de invallen van de Chauci, een bijkomende stimulans voor de bouw van de stadsmuur. De verstening van de stadswoningen zet zich in deze periode volop in. In deze eeuw krijgt Tongeren bovendien het statuut van *municipium* (Van de Staey 2014, 4).

Eind 2de eeuw waren er opnieuw moeilijkheden in onze gewesten, dit zonder echt diepe sporen na te laten. Pas in het midden van de 3de eeuw werd de toestand ernstiger: druk op de rijksgrenzen en onenigheid tussen de militaire gezagsdragers luidden een periode van economisch en bestuurlijk verval in. Tongeren werd bovendien voor een derde maal door brand verwoest. Begin 4de eeuw werd er orde op zaken gesteld. Tongeren werd voorzien van een nieuwe, stevige, maar kleinere omwalling en vormde op die manier een belangrijke schakel in de verdedigingsgordel die vanaf de Maasstreek tot aan de Noordzee werd opgetrokken. Deze nieuwe opbloei werd omstreeks het midden van de 4de eeuw sterk afgeremd door nieuwe invasies en op het einde van de 4de eeuw en aan het begin 5de eeuw was de bewoning in de stad sterk teruggelopen (Vanvinckenroye 1985, 21-71). Archeologische vondsten wijzen er op dat er in de Merovingische en Karolingische periode menselijke aanwezigheid geweest is (Hensen e.a. 2003, 32; Heymans 1978, 118-120). Het archeologisch onderzoek in de basiliek leverde belangrijke informatie over vroegmiddeleeuws Tongeren. De ontdekking van o.a. een Merovingische kerk, een Karolingische kerk en een vroegmiddeleeuws grafveld op deze site doet de discussie over bewoningscontinuïteit herleven. Op deze locatie waren ook al grote Romeinse stadswoningen en een driebeukige basilica aan het licht gekomen (Vanderhoeven 2012, 140-141). Zoals zo vaak het geval is bij christelijke gebouwen, kwamen uit de ondergrond van de basiliek 380 graven tevoorschijn. Deze konden opgedeeld worden in 3 groepen: een vroegmiddeleeuwse (6de-9de eeuw), een volmiddeleeuwse (10de-12de eeuw) en een laat- en postmiddeleeuwse groep (13de-18de eeuw). De laat-Romeinse omwalling moet in de vroegmiddeleeuwse periode nog dienst gedaan hebben (Ervynck e.a. 2014, 78 en 96).

In 881 werd Tongeren, samen met andere nederzettingen in onze gewesten, geplunderd en verwoest door Noormannen. Slechts enkele jaren later (884) zou de nederzetting al redelijk heropgebouwd zijn (Baillien 1979, 7-17).

Het Tongerse *monasterium*, waaruit het Onze-Lieve-Vrouwekapittel ontstond, wordt voor het eerst vermeld omstreeks 946. Wanneer het kapittel van Tongeren is opgericht is niet geweten, maar een historische bron vermeldt het al in 967 (Ervynck e.a. 2014, 59). Recent onderzoek in de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek en radiokoolstofdateringen dateerden het schip van de Ottoonse kerk in de periode 935-975. De westelijke toren is heel wat jonger: de bouw wordt volgens hetzelfde onderzoek gesitueerd tussen 1180-1220 (Ervynck e.a. 2014, 56-57).

Het feit dat er een Ottoonse kerk werd gebouwd en een kapittel werd gesticht wijst er op dat Tongeren het goed deed in deze periode rond de millenniumwisseling. Over de bewoning en de vroege stadsontwikkeling weten we echter bijzonder weinig. Zowel de geschreven als de archeologische bronnen zijn hierover karig met informatie (Ervynck e.a. 2014, 59).

In de 10de eeuw wordt de *monasteriummuur* opgetrokken die ook de Maternuskapel insloot (Geukens 1990, 15; Van den Hove e.a. 2002, 20-23). De oudste vermelding van deze kapel dateert van ca. 1200, maar de kapel gaat mogelijk al terug tot de Merovingische periode. De marktplaats was vlakbij het *monasterium* gelegen (Ervynck e.a. 2014, 72).

Aan het begin van de 11de eeuw beïnvloedden 2 instanties de economische heropleving van Tongeren: de bisschop van Luik en het kapittel van Onze-Lieve-Vrouw. De exploitatie van de goederen die zij hier bezaten moet geleid hebben tot een zekere economische bedrijvigheid. De Romeinse baan die via Tongeren tussen Maastricht en Tienen liep, nam Tongeren opnieuw op in het verkeersnet van de streek.

Omstreeks het midden van de 12de eeuw begon er zich een echt stedelijk leven te ontwikkelen (Baillien 1979, 23-25). Deze evolutie zette zich verder in de 13de eeuw, toen de bouw van de gotische Onze-Lieve-Vrouwekerk, na zware schade aan de voorganger, startte op dezelfde plaats als haar voorgangers (Ervynck e.a., 2014, 37-39). In de loop van diezelfde eeuw werd de stad ook opnieuw omwalsd (Van den Hove, 2006 50-57; Paquay 1934, 17-20). Van deze omwalling, inclusief de Moerenpoort (dibe/relict/37296), zijn nog restanten aanwezig in het huidige straatbeeld.

Voorals in de 12de-13de eeuw kende Tongeren enige bloei als regionaal marktcentrum. De aanwezigheid van een parochiekerk bij het marktplein voor 1205, gewijd aan de patroonheilige van de kramers, Sint-Nicolaas, doet vermoeden dat het koopmanschap al floreerde in de 12de eeuw. Ook de leerlooiers hadden voor 1205 al een kerk die aan hun patroonheilige, Sint-Jan, was gewijd. Er waren dus drie parochiekerken in Tongeren: de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de Sint-Niklaaskerk en de Sint-Janskerk. De ondergrond van deze drie kerken werd in de 20ste eeuw archeologisch onderzocht en bracht zowel Romeinse en middeleeuwse sporen als sporen uit de nieuwe tijd aan het licht. De lakenhal, vermeld in 1250, wijst op de bloei van de lakennijverheid. De pottenbakkers waren eveneens actief in Tongeren. Archeologisch bewijs hiervoor wordt geleverd door de pottenbakkersoven die in 1980 werd opgegraven door de N.D.O. (Gerits 1989, 252; De Boe 1981, 76-80). In de 13de eeuw zouden ook wevers, brouwers, bakkers en wijnbouwers werkzaam geweest zijn in de stad. In de 14de eeuw bestonden in Tongeren 11 ambachten, tegen het eind van de 14de eeuw waren dat er 14, maar in 1467 was hun aantal gedaald tot 12 en dat bleef behouden tot in de 18de eeuw (Gerits 1989, 252-253).

Intussen kwamen verschillende religieuze instellingen in Tongeren tot stand. Zij vestigden zich vooral in het oosten van de stad, een nog weinig bevolkt deel. Het Sint-Catharinabegijnhof, dat sinds 1243 buiten de Kruispoort gelegen was, werd in 1257 overgebracht naar een terrein binnen de middeleeuwse stadsmuren, waar eind 13de eeuw een vroeggotische kerk werd gebouwd. Het Sint-Jacobsgasthuis, oorspronkelijk ook buiten de wallen, werd in 1276 naar de Maastrichterstraat overgebracht. Het hospitaal "Ter Noot Gods", ontstaan in

1380, werd in 1424 omgevormd tot klooster van reguliere kanunniken. In de 15de eeuw ontstonden het Agnetenklooster en het Clarissenklooster (Gerits 1989, 250). In beide kloosters werd archeologisch onderzoek uitgevoerd.

Die 15de eeuw werd ook gekenmerkt door een aantal rampzalige conflicten. De stadsomwalling werd afgebroken en alle stadsvrijheden werden afgeschaft. In de 16de eeuw kreeg Tongeren af te rekenen met verschillende pestepidemies en werd gestart met het herstellen van de stadsomwalling.

De oorlog van Lodewijk XIV tegen Holland in de tweede helft van de 17de eeuw was rampzalig voor de stad: zijn troepen leggen in 1677 de stad zo goed als volledig in de as. De stad herstelde maar moeizaam (Schlusmans 1990, 108). In deze eeuw hadden nog zeven kloostergemeenschappen zich gevestigd in het oostelijk stadsdeel van Tongeren: o.a. de minderbroeders, jezuïeten en de predikheren (Gerits 1989, 250).

In de 18de eeuw werd Tongeren zowel tijdens de Spaanse Successieoorlog als tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog verschillende jaren bezet (Van de Staey 2014, 6-7).

Het is dan ook pas vanaf 1830 dat er sprake is van een echte heropleving (www.tongeren.be).

Wanneer we Tongeren doorheen de geschiedenis bekijken, stellen we vast dat de stad van in het begin van haar bestaan een groot areaal omsluit. Dat areaal krimpt vanaf de 4de eeuw sterk, tot in de 13de eeuw wanneer opnieuw een relatief groot oppervlak door de stadsomwalling wordt omsloten. Dit nieuwe areaal is volledig binnen de grootste Romeinse stadsmuur gelegen. Het centrum van de stad evolueert van een betrekkelijk groot centrum, dat het hoogste deel van het plateau omvat (Romeinse periode), naar een klein centrum aan de zuidoostelijke rand van het oude centrum (vroeg en volle middeleeuwen). Rond dit kleinere centrum ontwikkelt zich de middeleeuwse stad, die ook opnieuw de lager gelegen zone langs de Jeker inpalmt.

Sinds lang is Tongeren het onderwerp van archeologisch onderzoek. Vele instanties verrichtten archeologisch onderzoek in Tongeren en dit over een grote tijdsspanne.

Zo voerden J. Breuer en H. Van de Weerd archeologisch onderzoek uit in de jaren '30 van de 20ste eeuw voor de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis met fondsen van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek.

De rioleringswerken, uitgevoerd in 1934-1935, en door G. Sengers opgevolgd, leverden o.a. belangrijke informatie op over het Romeinse weggennet binnen de stad.

De stad Tongeren zelf, de provincie Limburg, de Nationale Dienst voor Opgravingen en opvolgers IAP en VIOE onderzochten in de loop van de 20ste eeuw archeologische sporen in de Tongerse ondergrond. Recenter werden opgravingen voornamelijk door archeologische bedrijven uitgevoerd.

Hoewel de focus lange tijd lag op het Romeinse verleden, trof men bij onderzoek ook getuigen van vroegere en latere periodes aan. Als voorbeeld verwijzen we naar het uitgebreide onderzoek dat plaatsvond in de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek en het onderzoek uit 1994-1995 aan de Elfde Novemberwal dat een palimpsest van meerdere prehistorische - mesolithisch en neolithisch - occupaties opleverde (Vynckier 1994; Vynckier 1995).

Evaluatie van de bewaringstoestand en motivatie voor de afbakening

De stedelijke ruimte bewaart sporen van samenlevingen die daar achtereenvolgens aanwezig waren en deze ruimte aan hun noden hebben aangepast. Ze is met andere woorden het resultaat van een complex levenstraject waarbij de invulling veranderlijk was naar gelang de sociaal-economische, maatschappelijke en institutionele context. Meer nog dan bij dorpen hebben stadsplattegronden een cumulatief karakter en verschillende fasen. De meeste steden zijn niet als geheel gepland, maar hebben vaak een oude nederzettingkern die teruggaat op een oude burcht of abdij, een economische infrastructuur of andere.

Wat betreft de afbakening wordt er traditioneel van uitgegaan dat de aanwezige versterkingen in de eerste plaats louter defensieve structuren waren en als dusdanig infrastructuur met een zware belemmerende invloed op de stadsontwikkeling. Hieruit volgt de constructie om de stadswallen te beschouwen als grenzen aan de stadsgroei en dus als bepaling van stadsfasen. De stadswallen vormen een belangrijk onderdeel van de stedelijke identiteit en zijn als zodanig actieve componenten en bepalend voor de conceptuele stedelijke ruimte vóór de industriële periode en dus ook betekenisvol als afbakening van de complexe archeologische sites die steden zijn (Tys e.a. 2010).

Omwille van al deze redenen wordt de grens van de archeologisch complexe en waardevolle ruimte vastgelegd op de buitenste afbakening van de stadsgracht rond de wallen en muren. De grachten bieden bovendien goede bewaringscondities voor organisch stedelijk afval.

Omwille van het feit dat Tongeren reeds in de Romeinse periode een stad was, met de specifieke kenmerken zoals een stadsomwalling, tempelcomplex, ... werd de 2de-eeuwse stadsomwalling genomen als grens voor de historische stadskern.

Bibliografie

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

Gereduceerde Kadasterkaart van België, Dépôt de la Guerre, uitgegeven in 1845-1855, schaal 1:20.000.

BAILLIEN H. 1979: *Tongeren. Van Romeinse civitas tot middeleeuwse stad*, Assen.

DE BOE G. 1981: Een laat-middeleeuwse pottenbakkersoven te Tongeren, in: ROOSENS H. (ed.), *Conspectus MCMLXXX*, Archaeologia Belgica 238, Brussel, 76-80.

GERITS J. 1989: *Historische steden in Limburg*, Brussel.

GEUKENS B. 1990: *Tongeren, 16 eeuwen kerkbouw*, Tongeren.

ERVYNCK A., VANDEVORST K. & OOMEN E. 2014: *De onze Lieve Vrouw basiliek van Tongeren. Een ontzettend lang verleden*, Leuven.

HENSEN G., SCHURMANS M. & VANDERHOEVEN A. 2003: Een noodopgraving van 5000m² Romeinse stad aan de Clarissenstraat te Tongeren. In: M. Lodewijckx (ed.) *Romeinendag 2003*, 31-32.

HEYMANS H. 1978: De topografie van de Merovingische grafvelden in Belgisch Limburg en Maastricht, *Acta Archaeologica Lovaniensia* 17, 66-134.

PAQUAY J. 1934: *Tongeren voorheen. Geschiedkundige schets*, Tongeren.

SCHLUSMANS F. 1990: *Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 14n1. Provincie Limburg Arrondissement Tongeren Kantons Riemst-Tongeren*, Bouwen door de eeuwen heen 14n1, Brussel-Turnhout.

TYS D., BUYLE E., VERDURMEN I. & CANTERS F. 2010: *Vectorisering en karakterisering van nederzettingkernen op basis van het zgn. 'gereduceerd kadaster'*, Skar-rapport 5, Brussel.

VAN DEN HOVE P., VANDERHOEVEN A. & VYNCKIER G. 2002: Het archeologisch onderzoek in de O.L.V.-basiliek van Tongeren. Fase 1: 1999-2001, *Monumenten en Landschappen* 21/4, 12-37.

VAN DEN HOVE P. 2006: Tongeren: O.L.V.-basiliek, in: CREEMERS G. & Vanderhoeven A. (eds) *Archeologische kroniek van Limburg 2001, Limburg. Het Oude Land van Loon* 85. 1, 50-57.

VANDERHOEVEN A. 1996: The earliest urbanisation in Northern Gaul. Some implications of recent research in Tongres. In: ROYMANS N. (ed.), *From the Sword to the Plough. Three studies on the earliest romanisation of northern Gaul*, Amsterdam Archaeological Studies 1, Amsterdam, 189-260.

VANDERHOEVEN A. 2001: Das Vorflavische Tongeren: Die früheste Entwicklung der Stadt anhand von Funden und Befunden. In: PRECHT G. & ZIELING N. (eds.), *Genese, Struktur und Entwicklung Römischer Städte im 1. Jahrhundert n. Chr. in Nieder- und Obergermanien*, *Xantener Berichte* 9, 157-176.

VANDERHOEVEN A. 2012: The Late Roman and early medieval urban topography of Tongeren,. In: ANNAERT R., DE GROOTE K., HOLLEVOET Y., THEUWS F., TYS D. & VERSLYPE L. (eds), *The very beginning of Europe? Cultural and social dimensions of early-medieval migration and colonisation (5th-8th century)*. *Archaeology in Contemporary Europe conference, Brussels may 17-19 2011*, Relicta monografieën 7, Brussel, 135-146.

VANVINCKENROYE W. 1985: *Tongeren. Romeinse stad*, Tielt.

VAN DE STAEEY I. 2014: *Tongeren, Hazelarijke Straat (Heurkensberg)*, Aron rapport 210, Sint-Truiden.

VYNCKIER G., DE BIE M. & VANDERHOEVEN A. 1994: Een neolithisch (?) site te Tongeren, *Notae Praehistoricae* 14, 201-209.

VYNCKIER G., DE BIE M. & VANDERHOEVEN A. 1995: Tweede opgravingscampagne bij de elfde novemberwal te Tongeren, *Notae Praehistoricae* 15, 137-139.

SCHLUSMANS F. 1990: *Moerenpoort en muurstuk F* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/37296> (geraadpleegd op 30 juni 2014).

http://www.tongeren.be/Toerisme/Toerisme_Tongeren/Geschiedenis (geraadpleegd op 30 juni 2014).

Is aangeduid als

- **Tongeren (Tongeren)** De Romeinse en historische stadskern van Tongeren, binnen de 2de eeuwse stadsomwalling.

Omvat

- **Achttiende - Oogstwal 6, 10 (Tongeren)** Het onderzoeksgebied was in de Romeinse periode nog net binnen de 2de-eeuwse Romeinse stad gelegen, maar lag zeker buiten de 4de-eeuwse stadskern. Het was ook vlak tegen de middeleeuwse stadswal gelegen die uit de 13de eeuw dateert. Na het eerste kwart van de 2de eeuw lijkt er op de site niet veel activiteit meer te hebben plaatsgevonden. Mogelijk is dat in verband te brengen met het bouwen van de 2de-eeuwse stadsomwalling. De vroegste vondsten zijn Avauciamunten uit het looppniveau dat dateert van het moment dat de stad werd gesticht. Bij deze fase hoort ook een greppel. In het zuiden van de site werd een Romeinse pottenbakkersoven aangetroffen waarin reducerend aardewerk en terra nigra geproduceerd werd. In de buurt van de oven werden 2 waterputten aangetroffen. Verder zijn er nog rituele deposities herkend. In een van de uitgraafkuilen van een paal werd een scherf in terra sigillata gevonden met een militaire scène, uitgehakt uit een versierde kom.
- **Repenstraat (Tongeren)** In het kader van werken werd door de Stadsarcheologische Dienst van Tongeren

opgravingscampagnes uitgevoerd op deze locatie. Voor de middeleeuws periode werden de kerk, delen van de kloostergang, waterput en begravingen aangetroffen. Voor de Romeinse periode waren dat onder meer uitbraaksporen van steenbouw en een vloer.

- **Repenstraat (Tongeren)** Naar aanleiding van de herbestemming en restauratiewerken werden een aantal werfbegeleidingen en opgravingen uitgevoerd. Zowel Romeinse bewoningssporen als sporen behorende tot het middeleeuwse klooster werden aangetroffen.
- **Beukenbergweg (Tongeren)** Naar aanleiding van het vooronderzoek bij de sporthal langs de Beukenbergweg, werd een archeologische opgraving uitgevoerd. Hierbij werd onder andere een Romeins grafveld aangetroffen.
- **Beukenbergweg (Tongeren)** Tijdens het bijkomende proefputten en proefsleuvenonderzoek werden diverse lagen, kuilen, paalkuilen, greppels en uitbraaksporen aangetroffen. Naast aardewerk, botmateriaal en bouwkeraamiek werden fragmenten van fresco's aangetroffen, allen met een Romeinse datering. Sommige lagen en kuilen hebben een datering Nieuwe of Nieuwste tijd.
- **Cesarlaan 53 (Tongeren)** Bij de opgraving kwamen pottenbakkersoven en een dafpanoven aan het licht.
- **Cottalaan, Koninksemsteenweg (Tongeren)** In 2014 en in 2020 is aan de Cottalaan archeologisch onderzoek uitgevoerd.
- **Cottalaan (Tongeren)** Naar aanleiding van een toevalsvondst vond een archeologische opgraving plaats. Bij de opgraving werden Romeinse graven alsook een segment van de Romeinse stadsgrachten aangetroffen.
- **de Schaetzingaarde 17 (Tongeren)** Romeins resten aan het licht gekomen tijdens het uitgraven van een kelder.
- **Watertorenstraat (Tongeren)**
- **Eeuwfeestwal (Tongeren)** Na een vooronderzoek met proefputten werd een deel van het onderzoeksgebied (517 m²) langs de Eeuwfeestwal-Watertorenstraat te Tongeren opgegraven door Aron bvba in juli 2018. Net zoals bij eerder stadskernonderzoek werd vastgesteld, zien we dat aan het einde van de 1ste eeuw of het begin van de 2de eeuw er voor het eerst een steenbouw stadswoning wordt opgericht. Kort na midden tweede eeuw maar voor het eind van de tweede eeuw wordt het terrein opnieuw bebouwd. Door de bij de eerste steenbouwfase horende puinlaag heen zit de insteek voor de funderingen van steenbouwfase 2.. De volgende steenbouwfase, en de laatste die binnen het beperkte projectgebied kon vastgesteld worden, bestaat slechts uit één muur die geheel geen rekening lijkt te houden met voorgaande muren of fundamenteën.
- **Elfde-Novemberwal, Sacramentstraat (Tongeren)** In 2007 is bij de Oude Busstelpplaats aan de 11de Novemberwal en de Sacramentstraat een areaal opgraven waarbij voornamelijk Romeinse bewoningssporen uit de eerste tot de vierde eeuw zijn gevonden.
- **Hasseltsesteenweg (Tongeren)** Archeologisch vooronderzoek Hasseltsesteenweg
- **Hemelingenstraat 36-38 (Tongeren)** Naar aanleiding van de bouw van een appartementsblok met bijhorende gemeenschappelijke tuin en ondergrondse parkeerplaats vond een archeologisch vooronderzoek en een archeologische opgraving plaats.
- **Keversstraat 6 (Tongeren)** Bij het onderzoek aan de Keversstraat werden zowel Romeinse als post-Romeinse sporen aangetroffen. Sporen ouder dan de Romeinse periode waren niet aanwezig. Prehistorische vondsten werden evenmin aangetroffen.
- **Koninksemsteenweg 112 (Tongeren)** In het kader van de sloop van een kelder en het plaatsen van een regenwaterput in aanloop naar de bouw van een nieuwe residentie aan de Koninksemsteenweg 112 in Tongeren werd op 11 mei 2021 door de bouwheer een toevalsvondst gemeld bij het agentschap Onroerend Erfgoed.
- **Leopoldwal 24-26 (Tongeren)** Naar aanleiding van de verbouwing van een kantoor met woonst tot een kantoor met drie woongelegenheden, werd een proefputten- en proefsleuvenonderzoek met vier aanvullende boringen in de tuinzone uitgevoerd.
- **Moerenstraat (Tongeren)** Er werd 1 proefput gegraven van 3X3m aangevuld met 2 landschappelijke boringen tot 2m beneden maaiveld. In de proefput konden verschillende lagen herkend worden. 3 vlakken werden aangelegd waarbij in het totaal 13 sporen werden aangetroffen. De sporen hebben een vermoedelijke datering uit de Romeinse periode.
- **Grote Markt (Tongeren)** De opgravingen in de basiliek leverden sporen, vondsten en structuren op van de Romeinse periode tot recente tijden, o.a. diverse kerkfasen.
- **Rode Kruislaan, Romeinse Kassei (Tongeren)** Geofysisch onderzoek, uitgevoerd door GroundXplorer in opdracht van het Gallo-Romeins Museum in 2015, uitgevoerd in drie zones op en langsheen de Romeinse Kassei.
- **Sacramentstraat (Tongeren)** De archeologische werfbegeleiding werd uitgevoerd naar aanleiding van het aanleggen van een nieuwe riolering en de aanleg van een parking, die deel uitmaakten van de vernieuwing van het scholencomplex BS Merlijn aan de Sacramentstraat in Tongeren (prov. Limburg). Bij de werfbegeleiding ter hoogte van de rioleringsleuf werd machinaal één archeologisch vlak aangelegd, waarbij sporen uit de Romeinse periode werden aangetroffen.
- **Sacramentstraat (Tongeren)** De archeologische werfbegeleiding ter hoogte van de luifel en de paden werd (met onderbrekingen) uitgevoerd door ARON bv tussen 15 april en 10 december 2019.
- **Sint-Truidersteenweg 117 (Tongeren)** In mei 2021 werd een proefput aangelegd om de omvang van de fundering van de Romeinse muur te kennen.
- **Stadhuisplein 9 (Tongeren)** Algemeen gezien zijn de bodemingrepen in het kader van de werken vrij ondiep of geplaatst in een reeds verstoorde zone, maar er werden muren van voorlopers van het huidige stadhuis en de aanzet van een gewelf van een ander gebouw aangetroffen.
- **Cesarlaan, Elfde-Novemberwal, Leopoldwal (Tongeren)** Het vooronderzoek met ingreep in de bodem werd uitgevoerd naar aanleiding van het geplande stabiliteitsonderzoek en eventuele plaatselijke consolidaties aan de Romeinse en middeleeuwse stadswallen te Tongeren.
- **Moerenstraat (Tongeren)** Bij de archeologische opvolging van de rioleringswerken in de Moerenstraat werd door waakzame burger in de sleuf ter hoogte van de huisnummers 18-26 een Romeinse bestrating opgemerkt. De Romeinse kiezel was 20cm dik en bevond zich 140cm onder het toenmalige wegdek.

- **Onze-Lieve-Vrouwestraat (Tongeren)** Aan de buitenzijde van de toren werden een 19de eeuwse bluswatercisterne en funderingen van de basiliek aangetroffen.
- **Vlasmarkt 1-9 (Tongeren)** Het projectgebied ligt aan de Vlasmarkt binnen de vastgestelde archeologische zone 'Historische stadskern van Tongeren' en vanuit het oogpunt van de stadsontwikkeling ligt het terrein binnen de 2de - eeuwse en ook net binnen de 4de -eeuwse Romeinse stadsmuur. In de middeleeuwen lag het dan weer net buiten het vergrote 12de -eeuwse monasterium – waarvan de westelijke verdedigingsmuur ongeveer de straat volgt ten oosten van het projectgebied-, maar wel binnen de 13de -eeuwse stadsomwalling.
- **Watertorenstraat (Tongeren)** De site is samen te vatten als de locatie van een voormalige zandgroeve, die opnieuw werd opgevuld.
- **Watertorenstraat 5 (Tongeren)**

Is gerelateerd aan

- **Cesarlaan (Tongeren)** Bij de uitvoering van ondergrondse nutvoorzieningswerkzaamheden werd een Romeinse stadsmuur en een stadstoren aangesneden en beschadigd.
- **Dijk (Tongeren)** Bij de opgraving werden de resten van een 18de eeuwse woning en postmiddeleeuwse puinlagen aangetroffen.

Is deel van

- **Tongeren (Tongeren)**

Meer info

- <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140056>

Unesco werelderfgoed bufferzone: Basiliek Onze-Lieve-Vrouw met stadstoren: buffer

Unesco werelderfgoed bufferzone

Beknopte karakterisering

Typologies [kloosters](#), [basilieken](#)

Stijl

Datering [12de eeuw](#), [eerste helft 13de eeuw](#), [tweede helft 14de eeuw](#), [eerste helft 15de eeuw](#), [tweede kwart 16de eeuw](#), [vierde kwart 17de eeuw](#), [tweede kwart 19de eeuw](#), [derde kwart 19de eeuw](#)

Betrokken personen

- [Dumont, Joseph Jonas \(Ontwerper\)](#)
- [Fayn, Etienne \(Ontwerper\)](#)

Beschrijving

De Onze-Lieve-Vrouwebasiliek met stadstoren is [erkend als werelderfgoed](#). De binnenstad van Tongeren werd als bufferzone eromheen afgebakend.

Het [volledige dossier](#) kan je raadplegen op de website van UNESCO.

Is de omvattende aanduiding van

- **Museumkwartier 2 (Tongeren)** De Onze-Lieve-Vrouwebasiliek is een gotische kerk met een rijk verleden dat teruggaat tot de Romeinse tijd.

Meer info

- <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15043>

